

ภูมิปัญญาการใช้เหล้ายาเพื่อสุขภาพของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก Knowledge Usage Medicated Liquor for Health of the Auatro-asiatic Ethnic Group

อุษา กลมพันธ์
Usa Klompun

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้เหล้ายา และสรรพคุณของเหล้ายาในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และเชิงปริมาณ (Quatitative research) ทำการศึกษาในพื้นที่ 2 ประเทศ คือ ไทยและกัมพูชา ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ผู้ที่ดื่มเหล้ายาเพื่อรักษาโรค และดูแลรักษาสุขภาพ และผู้ที่เป็นหมอสมนไพรที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องสมุนไพรวงศ์ยา จำนวน 40 คน มีวิธีการเก็บข้อมูลด้วยการวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยเทคนิคแบบสามเส้า ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อตีความ และสรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา มีวิธีการป้องกันการเจ็บป่วยโดยกลุ่มนี้มีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สร้างจากทุนทางธรรมชาติ วิธีการบริโภคอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกในไทยและกัมพูชา ส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ได้จากธรรมชาติมีการใช้สมุนไพรรักษาโรคเพื่อใช้ในการดูแลสุขภาพ และรักษาโรค และการดูแล และรักษาสุขภาพด้วยวิธีทางการแพทย์พื้นบ้าน ทำได้ด้วยกันหลายวิธีด้วยกัน ได้แก่ การนวด การใช้ยาสมุนไพรรักษาส่วนใหญ่จะเป็นการต้มดื่ม และการใช้เหล้ายา เพื่อใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพ ความเจ็บป่วยเนื่องจาก การประกอบอาชีพทำนา ประมง จักสาน ไร่จ้าง และงานก่อสร้าง

ในด้านการบำบัด กลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติกที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและกัมพูชาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ประมง จักสาน

รับจ้าง และงานก่อสร้าง ทั้งหญิงและชาย และส่งผลต่อสุขภาพจะมีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย จึงนิยมดื่มเหล้ายา เพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยปวดหลัง ปวดเอว บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ช่วยเจริญอาหารขับน้ำคาวปลา และกระตุ้นให้มึนเมาในสตรีหลังคลอด

คำสำคัญ : เหล้ายา การดูแลสุขภาพด้วยเหล้ายา กลุ่มชาติพันธุ์ ตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก

ABSTRACT

This present research aimed: 1) to study behaviors concerning the utilization of medicated liquor and medicinal properties of medicated liquor in the Austro-Asiatic ethnic culture. The study had been conducted quantitatively and qualitatively in the areas of 2 countries – Thailand and Cambodia. The key-informants consisted of 40 people who have used medicated liquor for reasons of treatment and health care and 12 people who are an expert in extracted herbs. The data had been collected through an in-depth interview, a participatory observation, and a non-participatory observation. The collected data had been investigated using a triangulation technique. Furthermore, a content analysis was also conducted to interpret the collected data and to formulate an assumption based on the study.

According to the study, it was found that the Austro-Asiatic ethnic people who live in Thailand and Cambodia have their own ways to protect their health. A living pattern of these Austro-Asiatic ethnic people has been generated and developed based on the natural capital. Foods of the Austro-Asiatic ethnic people living in Thailand and Cambodia are generally

found from the natural surroundings. Herbs, found in the nature, are also used by these groups of ethnic people for purposed of health care and treatment. Normally, the traditional indigenous medicine could be performed in several ways such as a massage therapy, herbal streaming, and etc. However, herbs are generally taken to boil for drinking and used to make medicated liquor for health care or healing causing from hard workings such as farming, fishing, and etc.

According to therapeutic reasons, medicated liquor has been used for drinkto heal several symptoms such as backache, lumbago, and etc. Moreover, medicated liquor is also used as an aperitif, a tonic, an analeptic, or used to excrete lochia and promote lactation for postnatal care of women among the Austro-Asiatic ethnic people living in Thailand and Cambodia.
KEYWORDS: medicated liquor, medicated liquor for health care, ethnicgroups, the AustroAsiatic languages family

บทนำ

การดื่มเหล้าเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในวัฒนธรรมของมนุษย์นับแต่อดีตกาล เหล้าจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์ เริ่มตั้งแต่อารยธรรมเมโสโปเตเมียหนึ่งในอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ในบริบทที่เกี่ยวข้อกับยารักษาโรค พิธีกรรมและความเชื่อ เช่นเดียวกับอารยธรรมลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เหล้ามีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในวัฒนธรรมบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงมายาวนาน และมีการใช้ประโยชน์จากเหล้าที่หลากหลาย เหล้ามีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรม การใช้เป็นยารักษา ใช้แข่งกับสมุนไพรในรูปของยาตองซึ่งมีสรรพคุณที่

หลากหลาย อาทิ บำรุงร่างกาย แก้วปวดหลังปวดเอว นับว่าเหล่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และประโยชน์อย่างมากหากเราใช้ในปริมาณที่เหมาะสม การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปริมาณที่เหมาะสม กล่าวคือ 30 มิลลิกรัมสำหรับผู้หญิง และ 60 มิลลิกรัมสำหรับผู้ชายต่อวันมีประโยชน์ต่อหัวใจ ประโยชน์และคุณค่าของเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ที่เป็นที่ยอมรับของสากลจึงถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในสังคมปัจจุบัน (ประทีป ทองเปลว . 2550 : 14)

คนไทย และกัมพูชามีการบริโภคเหล่ามาช้านานแล้ว โดยมักดื่มในเทศกาลและวาระต่างๆ และมีความเชื่อเรื่องดื่มเพื่อสุขภาพ เช่น ช่วยบำรุงกำลัง บำรุงโลหิต รักษาอาการปวดเมื่อย ทำให้เจริญอาหาร เมื่อมีงานหรือเทศกาลต่างๆ สิ่งที่ขาดเสียมิได้ และในภาพจำหลักที่กำแพงนครธมก็มีการแกะสลักหินเป็นภาพการปิ้งปลา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวกัมพูชาโบราณที่ยังคงสืบทอดมากกว่า 1000 ปี และรายการอาหารของชาวกัมพูชา ปลาปิ้ง หรือ แตรยอ ยังมีบริโภคทุกครัวเรือน โดยเฉพาะในฤดูแล้งซึ่งกินเวลาถึง 6 เดือน ทั้งนี้เป็นเพราะสภาพภูมิศาสตร์ในทะเลสาบเขมรมีความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์ปลากว่า 800 สายพันธุ์

ภูมิปัญญาการใช้เหล่ายาเพื่อสุขภาพ

เหล่ายาเป็นการนำสมุนไพรมาดองกับเหล่า และมีสรรพคุณทางยา เช่น บำรุงกำลัง บำรุงโลหิต บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อัมพฤก อัมพาต เหน็บชา ช่วยเจริญอาหารช่วยขับน้ำคาวปลา และช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอดบุตร ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบททั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชานิยมดื่มเหล่ายาเพราะมีความเชื่อในเรื่องการรักษาสุขภาพ เพราะเหล่ามีแอลกอฮอล์เป็นส่วนผสมมีความสำคัญในการสกัดตัวยาที่มีอยู่ในสมุนไพร เหล่ามีแอลกอฮอล์เป็นส่วนผสมที่สำคัญจัดเป็นตัวทำละลายอินทรีย์ ตัวละลายอินทรีย์ในทางวิทยาศาสตร์นั้นใช้เป็นตัวทำละลายไขมัน เพราะไขมันส่วนใหญ่ไม่สามารถละลายในน้ำ แต่มีคุณสมบัติในตัวทำละลายอินทรีย์ที่มีหลายชนิด สารสำคัญในสมุนไพรส่วนหนึ่งเป็นน้ำมันหอมระเหยที่เป็นไขมัน ดังนั้น การสกัดเอาสารกลุ่มนี้

จึงใช้แอลกอฮอล์ในการสกัดเป็นเหล่ายา (อดิศวร์ หลายชูไทย . 2545 : 136) เหล่ามีคุณสมบัติเป็นตัวทำละลายที่ดีและยังสามารถเก็บรักษาตัวยยาให้คงอยู่ได้นานกว่า และชาวบ้านเชื่อว่า การทำเหล่ายานั้นยิ่งดองนานยิ่งมีสรรพคุณทางยามากเพราะการดองนานตัวยยาจะยิ่งแตกตัว การดองจากพืชจะใช้เวลาน้อยกว่าการดองจากสัตว์ การบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ในปริมาณที่เหมาะสมจะเป็นประโยชน์ต่อหัวใจและระบบทางเดินโลหิต โดยแอลกอฮอล์จะไปช่วยเพิ่มปริมาณไขมันที่มีความหนาแน่นสูงเป็นไขมันที่ดี สำหรับหลอดเลือดแดงเพราะจะป้องกันไม่ให้ไขมันที่ไม่ดี คือโคเลสเตอรอล ไตรกลีเซอไรด์ และไขมันที่มีความหนาแน่นต่ำไปสะสมในหลอดเลือดแดง (เรียบ พรสมิทธิวิชาการ . 2552 : 75) แอลกอฮอล์ในเหล่าจะถูกดูดซึมเข้าสู่กระแสโลหิตและกระจายไปทั่วร่างกาย เมื่อกินอาหารมาก่อน แอลกอฮอล์ใช้เวลา 1 ถึง 6 ชั่วโมง จึงจะถูกดูดซึมไปถึงระดับสูงสุดในเลือด แต่ถ้ากินเหล่าในขณะที่ท้องว่าง แอลกอฮอล์ใช้เวลาถูกดูดซึมสู่ระดับสูงสุดในเลือด เพียง 30 นาที ถึง 2 ชั่วโมง

เหล่าเป็นยา

นับแต่โบราณมาแล้วนักปรุงเหล่ายาในแต่ละยุคสมัยต่างก็ถือว่าเหล่าเป็นยาที่ดี โดยเห็นว่าเหล่าเป็นพลังของสารอาหาร มีฤทธิ์ร้อนช่วยให้เลือดเดินได้สะดวกไหลเวียนได้ดีขึ้น ละลายเสมหะ ขับลม แก้หนาว ขจัดพิษเย็นในร่างกาย จุดประสงค์ที่ใช้เหล่าทำยา คือ จะใช้สรรพคุณในเหล่าที่มีฤทธิ์ร้อนขับพิษได้ ช่วยให้เลือดไหลเวียนได้ดีขึ้น ดังนั้น เหล่ายาส่วนใหญ่จึงใช้เพื่อการรักษาโรคไขข้ออักเสบ ปวดตามข้อกระดูก แขนขาเหน็บชา เป็นต้น(วิเชียร เส้นทอง.2550:138) ยาสมัยใหม่ก็ยังใช้เหล่าเป็นส่วนผสม เช่น ยาจำพวกทิงเจอร์ต่าง ๆ ก็มีเหล่าเป็นส่วนประกอบอยู่ด้วย เมื่อคนเรามีอาการวิงเวียนศีรษะ ร่างกายอ่อนแอ ให้ดื่มเหล่าขาวสักจอก จะช่วยกระตุ้นประสาทส่วนกลางที่ควบคุมการหายใจ ทำให้ผู้ป่วยฟื้นสติได้ ดังนั้น จึงใช้เหล่าในการปฐมพยาบาลได้ด้วย นอกจากรับประทานแล้ว แอลกอฮอล์ (เหล่า) ยังถูกใช้เป็นยาฆ่าเชื้อโรคในเฉพาะที่กันอย่างกว้าง

ขวาง เป็นตัวยาที่จะขาดไม่ได้เลยในการเยียวยารักษา นอกจากนี้ การหยอด แอลกอฮอล์ ร้อยละ 50 เช็ดตัวให้ผู้ป่วยที่มีไข้สูงจะช่วยให้ไข้ลดลงได้ และ ยังใช้แอลกอฮอล์ช่วยทำความสะอาดผิวหนัง ขจัดคราบโคล กระตุ้นการ ไหลเวียนของเลือดและป้องกันการเกิดแผลกดทับ (Bed -Sore) ในผู้ป่วย ที่ต้องนอนอยู่กับเตียงนาน ๆ ได้ด้วย ดังนั้น เหล่าจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่ เครื่องดื่มที่คนเราชื่นชอบเท่านั้น เพราะเหล่านี้ยังมีคุณค่าทางด้านยาที่ มากยิ่งกว่า (อดุลย์ รัตนมันเกษม . 2555 : 85) จากการลงพื้นที่เพื่อศึกษา พฤติกรรมการใช้เหล่านี้ในการดูแลรักษาสุขภาพของประชากรที่อาศัยอยู่ ในพื้นที่บ้านสังขะ ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ บ้านปราสาท เยอ ตำบลปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ในประเทศไทย และ จังหวัดเสียมเรียบ จังหวัดอุดรรัมย์ชัย ในประเทศกัมพูชา พบว่าประชากร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ ต้องใช้แรงงานซึ่งทำให้ระบบกล้ามเนื้อ รวมถึงเส้นประสาท และกระดูก และ ข้อต่ออาจได้บาดเจ็บอันเนื่องจากการออกแรงในการทำงาน คนในชุมชน จึงเลือกวิธีการดูแลรักษาตัวเองแบบง่ายๆ โดยการพึ่งทรัพยากร จากธรรมชาติ โดยการใช้สมุนไพร คนในชุมชนมีพฤติกรรมความเชื่อตั้งแต่ โบราณว่าการดื่มเหล่านี้สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน ได้ เช่น รักษาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดหลังปวดเอว เห็นบชา บำรุงกำลัง แก้เครียด และบางตำหรับสำหรับสตรีที่คลอดบุตร ช่วยขับ น้ำคาวปลา บำรุงน้ำนม สรรพคุณในการใช้เหล่านี้เป็นส่วนประกอบยา สมุนไพรให้ประโยชน์ ดังมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้นว่า

“ ตามปกติชาวบ้านก็จะกินเหล้าขากันอยู่แล้ว แต่เราจะแนะนำว่า ช่วงนี้ควรจะต้องอะไรเข้าไปเป็นสูตรยาม้ากระทิงใบโรง (*Ficus foveolata* Wall) เอามาใส่ก็แก้ปวดเมื่อยได้ เอากะชายดำ (*Kaemoferia parviflora*) มาช่วยบำรุงกำลัง หรือถ้าเราเครียดอยากกินข้าวได้ก็ใช้ซี่เหล็ก (*Senna siamea* Lam) ดองเข้าไป ขมๆ นี่แหละดีช่วยคลายเครียดได้ ซึ่ง อย่างน้อยๆ ก็ทำให้การกินเหล้าของเขามีประโยชน์ขึ้น”

(เอียด บุญเต็ม, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 24)

สูตรเหล้ายาบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ลดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย แบบที่ 1

ตัวยาสมนไพรมีดังนี้ : กำลังเสือโคร่ง (*Betulaalnoides*Buch) ม้ากระทืบโรง (*Ficus foveolata* Wall) กำลังช้างสาร(*Acacia craibii* Nielsen) กำลังวัวเถลิง (*Anaxagorea luzonensis* A.Gray) นำสมุนไพรดังกล่าวมาแช่ใน เหล้าขาว ประมาณ 15 วัน มีสรรพคุณในการบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ลดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ควรดื่มครั้งละ 1 เป๊ก คือ ประมาณ 30 มิลลิลิตรต่อครั้ง ดื่มวันละ 2 ครั้ง เช้าและเย็นเป็นประจำ จะเห็นผลดีนั้นต้องดื่มติดต่อกันประมาณ 15 วัน ขึ้นไป ผู้ที่ใช้จ่ายต้องสมุนไพรมักกล่าวถึงประโยชน์ว่า

“ กินยาต้องสมุนไพรม้ากระทืบโรง กำลังช้างสาร กำลังเสือโคร่ง กำลังวัวเถลิง เวลาต้องกินยาแต่ละอย่างมาเท่าๆ กันมาดอง จะได้ออกฤทธิ์เท่าๆ กัน แก้ปวดหลัง ปวดเอว ปวดขา พอได้กิน ก็รู้สึกว่ามันยืดๆ ก็พอทุเลาบ้าง เดินไปไหนมาไหนได้สะดวกขึ้น

(สุพิน รัตนิล, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 28)

สอดคล้องกับผู้ใช้จ่ายต้องเหล้าด้วยสมุนไพรวา

“กินยาต้องก็คือยูนะ ทำให้เส้นยืด ลูกกินมาหลายปีแล้ว กินเวลามันปวด มันเมื่อยตามเนื้อตามตัว กินไปแล้วเส้นมันก็ยืด ”

(ใจ โยธี, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 20)

สูตรเหล้ายาบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ลดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย แบบที่ 2

ตัวยาสมนไพรมีดังนี้ : กระจ่างดำ (*Kaemoferia parviflora*) มาแช่ในเหล้าขาวประมาณ 15 วัน มีสรรพคุณในการบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ลดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ควรดื่มครั้งละ 1 เป๊ก คือประมาณ 30 มิลลิลิตรต่อครั้ง ดื่มวันละ 2 ครั้ง เช้าและเย็นเป็นประจำ จะเห็นผลดี

นั้นต้องดื่มติดต่อกันประมาณ 15 วันแล้วหยุด 15 วันแล้วค่อยดื่มใหม่ถ้าเติมน้ำผึ้งจะช่วยเพิ่มรสชาติหวาน สอดคล้องกับผู้ใช้ยาสมุนไพรได้กล่าวไว้ว่า “เคยกินยาต่อกระชายดำ กลับจากนาเหนื่อยๆ ก็กิน 1 เป๊ก แล้วก็กินข้าว กินข้าวอร่อย ตื่นมาก็ไม่ค่อยปวดเมื่อยตามตัว แต่ต้องดองนานๆ นะ หลัง 15 วันก่อนค่อยกิน ยาจะได้ออกฤทธิ์เยอะ”

(ปัญญา โยธี, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 19)

“...เมื่อก่อนดองกระชายดำไว้ติดบ้าน ก็เอาเหล้าที่ทำในหมู่บ้านนี้แหละดอง เพราะเหล้าที่นี่ทำจากข้าวเหนียวที่ ปลูกเอง ลูกแป้งก็ทำจากสมุนไพรไม่มีสารเคมี ถ้าเอาเหล้าของรัฐบาลมีสารเคมีเยอะ...”

(ทองนาค โยธี, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 19)

สูตรเหล้ายา บำรุงกำลัง ยาอายุวัฒนะ

ตัวยาสสมุนไพรมีดังนี้ : งูเห่า (Cobra) แมงป่อง (Scorpion) โสม (Panax ginseng) มีสรรพคุณในการบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ลดอาการปวดเมื่อยตามร่างกายลดอาการชาแขนขา ดื่มน้ำก่อนอาหาร เข้า เย็น ครั้งละ 1 เป๊ก (30 มิลลิลิตร)

“...เขาเชื่อกันว่า กินเหล้าดองงู แมงป่อง โสมประจำ เป็นยาอายุวัฒนะ เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านเมื่อถูกงู แมงป่องกัดทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไม่ปวด ไม่เมื่อย แขน ขา ในร่างกาย ช่วยบำรุงร่างกายด้วย ...”

(เจีย สุวรรณ, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 13)

“...ชาวกัมพูชาเชื่อว่าเหล้าดองงู แมงป่อง โสม แล้วก็เชือดคองูเอาเลือดสดๆผสมกับเหล้าแล้วกิน เป็นยาชูกำลัง ช่วยบำรุงร่างกาย...”

(ปิน โป้ย, สัมภาษณ์. 2555 : กุมภาพันธ์ 17)

สูตรเหล้ายาบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ลดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้กษัย ขับลม

ตัวยาสสมุนไพรมีดังนี้ : ขมิ้น (Curcuma longa Linn) มะกรูด

(Citrus hystrix) บอระเพ็ด (Tinospora crispa) มาแช่ในเหล้าขาวประมาณ 15 วัน มีสรรพคุณในการบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง แก้ประดง ช่วยขับลม ลดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ต้มก่อนอาหาร เข้า เย็น ครั้งละ 1 เป๊ก

“...คลอดลูกใหม่ๆ เค้าก็ให้กินเหล้าดองได้ จะช่วยขับน้ำคาวปลา ก็เคยกินเหมือนกันตอนสมัยคลอดลูก ก็กินยาสตรี ก็ทำให้มีน้ำนม และก็ช่วยขับน้ำคาวปลา...”

(ราณี โยธี, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 24)

“...สมัยยายคลอดลูกเสร็จ เค้าก็จะให้กินสมุนไพรเอามาต้มบ้าง ดองเหล้าบ้าง กินขับเลือดที่คั่งๆ อยู่ ให้น้ำนมออก...”

(มูล โยธี, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 24)

“...หญิงที่คลอดลูกใหม่ๆ นอกจากให้อยู่ไฟแล้ว ก็ต้องกินยาสมุนไพร บางคนก็กินเหล้าไม่เป็นก็ให้กินสมุนไพร ต้มเพื่อให้น้ำคาวปลา เลือดที่คั่งออกให้หมด บำรุงน้ำนมด้วย คนที่พอกินเหล้าเป็นก็จะให้กินชุด ยาสมุนไพรที่ใช้ดองเหล้าสำหรับหญิงหลังคลอด หรือไม่ให้กินชุดดองเหล้าเพื่อ ให้ขับน้ำคาวปลา ขับเลือด ขับน้ำนมเพราะเป็นยาร้อน แต่อย่ากินเยอะเดี๋ยวลูกจะเมา...”

(สุพนธ์ อ่อนหวาน, สัมภาษณ์. 2554 : ธันวาคม 16)

“...สรา-ทะ-นำ-ดอง-โกรดเซอด-ปะ-โนล-เปก-ระเม็ด-ทะ-นำ-จะ-เจีย-ยก-ออย-สเรย-เพิก-เจีย-นะ-แกปะ-ดง (เหล้าดองมะกรูด บอระเพ็ด ขมิ้น ผู้หญิงต้มแล้วดีเป็นยาเย็นช่วยปรับสมดุลในร่างกาย)...”

(เอน ชุย, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 13)

“...ยัว-โกรดเซอด-ปะ-โนล-เปก-ระเม็ด-มัว-ตรา-สรา-15-งัย-แฮรย-เพิก-สเรย-เพิก-เวเลีย-ชือเปาะ-เกิด-ระดอว (เอามะกรูด บอระเพ็ด ขมิ้น มาดองเหล้า 15 วัน ผู้หญิงกินแก้ปวดท้องเวลามีประจำเดือน)...”

(นา แรน, สัมภาษณ์. 2556 : พฤษภาคม 13)

การใช้ยาดองเหล้าด้วยสมุนไพรต่างๆ จึงเป็นที่นิยมกันทั้งในประเทศไทยและกัมพูชา รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประชาธิปไตย

ประชาชนลาว เป็นต้น

จากการที่ประเทศไทยได้รับการส่งเสริมด้านการแพทย์แผนไทย ให้ความความก้าวหน้าและทันสมัยมากขึ้นมิติทางสังคมวัฒนธรรมทางการแพทย์มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยจากอดีตสู่ปัจจุบันในชุมชนหรือสังคมหนึ่ง ๆ จะสะท้อนรูปแบบทางการรักษาโรคที่มีมากกว่าหนึ่งรูปแบบ สังคมนั้นจะถูกครอบงำด้วยวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ที่มองชีวิตมนุษย์เป็นระบบกลไก (Helman, 1985 : 42-64) จึงส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้รับความสำคัญเพื่อเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษชกรกรมไทยควรหันมาพิจารณาสมุนไพรพื้นบ้านก่อนจะสั่งยาจากต่างประเทศ

ทั้งนี้ศาสตร์ด้านมานุษยวิทยาการแพทย์ (Medical Anthropology) ได้ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของกระบวนการทางสังคม (Social) และวัฒนธรรม (Culture) ที่เชื่อมโยงไปสู่ระบบสุขภาพ (Health System) ความเจ็บป่วย (Illness) รวมถึงการดูแลสุขภาพ เป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ ในแต่ละสังคมร่วมกับการแพทย์สมัยใหม่ โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการรักษาโรคพื้นบ้าน ความเชื่อทางด้านการดูแลสุขภาพ การบริโภคอาหาร ยาสมุนไพร และความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีส่วนช่วยในการรักษาโรคให้กับคนไทยในท้องถิ่น

อีกทั้งมุมมองในเรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ของจูเลียน สจิวัด (Julian Steward, 1986) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ว่า ซึ่งเป็นการศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ของสังคมวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติระบบสุขภาพเป็นกระบวนการหนึ่งของชีวิตที่มีการเจริญเติบโต และเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศกับวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพ เป็นลักษณะการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศ สังคมวัฒนธรรม และการดูแลสุขภาพ ไปตลอดเวลา เนื่องจากมนุษย์มีความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาปัจจัยสี่ ประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม

ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคปัจจัยทั้งหลายนี้ล้วนแต่มีที่มาจากพื้นฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก เช่น การขุดหน่อไม้ ขุดหัวมันจากป่าเขา การนำฝ้ายมาทอเป็นผ้า หรือนำหนังสัตว์มาตัดเย็บเพื่อใช้ห่มคลุมร่างกาย การตัดไม้มาสร้างอาคารบ้านเรือน และการนำพืชสมุนไพรจากธรรมชาติมาปรุงเป็นยารักษาโรค จะเห็นได้ว่าทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์มีความเกี่ยวเนื่องและเชื่อมโยงกันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ การเกื้อหนุนกันของมนุษย์ พืช และสัตว์ในระบบชีวนิเวศคงอยู่ได้ ปัจจัยทั้งสามอย่างนี้ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในการอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว แต่ก็ขึ้นอยู่กับสภาพชุมชนของแต่ละชุมชนว่ามีวัฒนธรรมในการพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างไรถึงจะสร้างความสมดุลให้แก่กัน

ระบบการดูแลสุขภาพของท้องถิ่นจึงเป็นบทบาททางสังคมอีกมิติหนึ่งที่ทุกสังคมจำเป็นต้องดำรงรักษาไว้ คุณค่าของระบบการดูแลสุขภาพภายในท้องถิ่นจะก่อเกิดประโยชน์ก็ต่อเมื่อมีการหยิบนำมาใช้ และมีการถ่ายทอดเป็นมรดกของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย ถึงแม้ว่าระบบการรักษาความเจ็บป่วยของสังคมจะถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการแพทย์สมัยใหม่ แต่ก็ไม่อาจทำให้สายพันธ์ทางความเชื่อของการดูแลสุขภาพท้องถิ่นเสื่อมคลายลงไป ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กล่าวว่า “เราออกทะเลไปนานแล้ว เราควรทยอยหลังกลับสู่ลำคลอง” ดังนั้นภาพสะท้อนจากงานวิจัยนี้จึงเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ของเภสัชศาสตร์ชาติพันธุ์แนวใหม่ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง

ผลการศึกษา

เหล่ายามีสรรพคุณทางยา เช่น บำรุงกำลัง บำรุงโลหิต บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกายแก้แอมพฤก อัมพาต เหน็บชา ช่วยเจริญอาหารช่วยขับน้ำคาวปลา และช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอดบุตร เหล่ายาส่วนใหญ่จึงใช้เพื่อการรักษาโรคไขข้ออักเสบ ปวดตามข้อกระดูก แขนขา

เหน็บชา เป็นต้น ยาสมัยใหม่ก็ขาดเหล่าไม่ได้ เช่น ยาจำพวกทิงเจอร์ต่าง ๆ ก็มีเหล่าเป็นส่วนประกอบอยู่ด้วย โดยส่วนใหญ่นิยมใช้เป็นตัวผสมส่วนตัวยาหลักหรือมิกเซอร์ (Mixer)

เอกสารอ้างอิง

- จันทร์กระจ่าง สีหะสรรพสวัสดิ์.(2546) สมุนไพรไทย มรดกจากภูมิปัญญา . กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญา.
- เจตนศิริ ปุชปุณณัฐศรี.(2550). โสมพิชฌัตตจรรย์ . กรุงเทพฯ : แพรธรรม. ประทีป ทองเปลว.(2544). ตำรายาไทยฉบับแผนโบราณ . กรุงเทพมหานคร : ไพลิน.
- เปรม แสงแก้ว.(2547). สมุนไพรเพื่อสุขภาพ . กรุงเทพมหานคร : ไพลิน. ผกากรอง วัฒนาชีวิต.(2553). คัมภีร์อายุวัฒนะแผนไทย . กรุงเทพมหานคร : ไพลิน.
- เรียบ พรสมิทธิวิชาการ.(2522).หมอไทยยาไทย . กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ.
- อดิศวร์ หลายชูไทย และคณะ.(2545). สุราในสังคมไทย . (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ.
- อดุลย์ รัตนมันเกษม.(2555).บุหรี เหล้า ชา สุขหรือทุกข์ . กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- Helman, Cecil. (2000). Culture, Health and Illness. London : Butterworth Heinemann.

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา

1. นางเอียด บุญเต็ม บ้านสังขะ หมู่ 4 ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ
จังหวัดสุรินทร์
2. นายสุพิน รัตนิล บ้านสังขะ หมู่ 4 ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ
จังหวัดสุรินทร์
3. นายใจ โยธี บ้านปราสาทเยอ ตำบลปราสาทเยอ
อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ
4. นายปัญญา โยธี บ้านปราสาทเยอ ตำบลปราสาทเยอ
อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ
5. นายทองนาค โยธี บ้านปราสาทเยอ ตำบลปราสาทเยอ
อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ
6. นายราณี โยธี บ้านปราสาทเยอ ตำบลปราสาทเยอ
อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ
7. นางมูล โยธี บ้านปราสาทเยอ ตำบลปราสาทเยอ
อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ
8. นายสุพนธ์ อ่อนหวาน บ้านสังขะ หมู่ 4 ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ
จังหวัดสุรินทร์
9. นายเจี๊ย สุวรรณ จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
10. นายปิน โป้ย จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา
11. นางเอน ชุย คุ้มโอรเสม็ด ตำบลโอรเสม็ด อำเภอสำโรง
จังหวัดอุดรธานี
12. นางนา แรน คุ้มโอรเสม็ด ตำบลโอรเสม็ด อำเภอสำโรง
จังหวัดอุดรธานี